

VERGOOD, VERGUISD, VERGETEN EN WEER OPGEPIKT

Een vraaggesprek met dichter, publicist en cultuurmaker

GEORGE MOORMANN

George, je viert dit jaar een koralen jubileum zoals dat heet. Al 35 jaar zet jij je met poëzie-uitgeverij De Zingende Zaag en Stichting Bilderdijk Haarlem met hart en ziel in voor het literaire klimaat in Haarlem en ver daarbuiten. Dat je je niet beperkt tot de nieuwste ontwikkelingen in de kunsten maar ook aandacht genereert voor dichters en schrijvers uit Nederlands literair verleden mag uniek genoemd worden. Noem eens een paar wapenfeiten.

Roem is vergankelijk en zelfs de grootste schrijvers worden na hun dood door weinigen herinnerd. Ik zie het als mijn schone taak het werk van ooit in Haarlem woonachtige literatoren levend te houden. Dankbaar werk waarmee je als je het met verve aanpakt veel mensen kunt bereiken. Zo waren en zijn er publicaties, lezingen, kransleggingen, een programma voor scholen en heel speciale producties zoals een rijkgevulde Bilderdijk met daarin ongewoon, overwegend ongepubliceerd werk van de dichter. Ook de pelgrimage langs elf Haarlemse woonadressen en het graf van de sjieke kostganger Mijnheer Thijm, beter bekend als Lodewijk van Deyssel, die ik samen met Louis Ferron maakte, mag zeker niet onvermeld blijven. Met de zesdelige bibliofiele serie Haarlem *IN-DRUK*, zes stadsporettren door zes (inter)nationaal gerenommeerde schrijvers en tekenaars, was er in de grafische vormgeving (een andere specialiteit van George, red.) ook aandacht voor de rijke geschiedenis van Haarlem op het gebied van typografie en boekdrukkunst. Mijn bundel en koekblik *Een Frisse Blik* is een kleinood en een hebbing (en nog steeds aan te schaffen via www.dezingendezaag.com). Over kunst en kijken. Met nieuwe gedichten, nu eens niet over een collega-schrijver maar over de schilder Frans Hals. Er is zelfs een wonderkoekje gebakken. Een Haarlemmer Halsje met stukjes wortel en geheime ingrediënten om het langzame en betere kijken in musea te bevorderen. "Als je zo'n Haarlemmer Halsje eet krijg je de frisse blik van een poëet." Last but not least wil ik mijn Spaarneboek noemen waar ik aan de hand van 400 jaar poëzie en proza deze 4000 jaar oude rivier in kaart heb gebracht.

Wat ben je dit jaar van plan? Er komt weer een Bilderdijklezing aan?

Ja goed nieuws. Na een 'Corona-pauze' pakken we de draad weer op. Op 18 december is de achtste tweejaarlijkse Bilderdijklezing in de Grote of St. Bavokerk waar Bilderdijk ligt begraven. De lezing is een gebeuren waar naar uitgekeken wordt. De uitstraling ervan is landelijk en hij wordt dan ook bezocht door een groot en divers, jong en oud publiek. De spreker is dit keer de eminente en spraakmakende cultuurhistoricus en publicist Thomas von der Dunk die Bavoliefhebbers ook zullen kennen van zijn bouwkundig en kunsthistorisch onderzoek naar de oorsprong van de toren van de Bavo. De lezing wordt sinds 2006 georganiseerd in nauwe samenwerking met de Vrienden van de Bavo en sinds dit jaar met de Werkgroep Bilderdijk van de Universiteit Leiden.

We mogen onze voorgangers of oudere collega's zoals ik ze noem niet vergeten! Bilderdijk was in zijn tijd net zo beroemd als Harry Mulisch die terecht ook met een fraaie buste op de Grote Markt staat. Na zijn dood

raakte Bilderdijk al gauw in de vergetelheid. Zo kon het ruim een eeuw later gebeuren dat Bilderdijks sterfhuis een winkelcentrum met roltrappen werd. Later kwam er alweer zo'n kolere fashion of mooie-kleding-voor-een-betaalbare-prijswinkel in en de toekomst ziet er evenmin rooskleurig uit. Thans gaat de hele rij veelal monumentale voorgevels op de Grote Markt schuil achter lelijk wit bouwplastic. Hier worden voor de happy few, met permissie van de gemeenteraad, luxe stadsvilla's gebouwd. Ben benieuwd of deze nieuwe bewoners zullen beseffen wie hier hun illustere buurman was, misschien dat de op mijn initiatief vernieuwde gevelsteen in de voorgevel van Bilderdijks sterfhuis hen daarbij een handje kan helpen? Zullen ze hem lezen en zullen er überhaupt boekenkasten staan in deze "unieke woonoppervlakken van 80 tot 230 m²". Met de kermis voor de deur van Bilderdijks sterfhuis begint Haarlem steeds meer op een pretpark te lijken. "Haarlemse herrie" noemde de Grote Ongenietbare dat. Het is maar goed dat er de kunsten zijn. Die zorgen er iedere ochtend voor dat ik fris en fruitig uit mijn bed kom.

Een Haarlemmer Halsje.

Burgemeester Bernt Schneiders en dichter George Moormann onthullen op 18 december 2009 de opnieuw gehakte gedenksteen van dichter, geleerde en advocaat Willem Bilderdijk.

En je gaat dit jaar extra aandacht besteden aan de dichter, schrijver en jurist Jacob Israël de Haan?

In 2024 wordt de 100ste sterfdag van Jacob Israël de Haan gevierd. Er zijn culturele activiteiten in Groningen, Zaandam en Amsterdam. De hoofdstad spant de kroon door de hele maand juni als DE HAAN-MAAND te afficheren. Haarlem mag niet achterblijven. Wij Haarlemmers zijn dit aan deze misschien wel meest hartstochtelijke onder de schrijvers verplicht. Alleen al zijn bijna duizend kwatrijnen. Het zou verplichte kost op scholen moeten zijn!

Hoe ga je het aanpakken en hoe Haarlems is De Haan eigenlijk?

Van 1896 tot 1900 woonde Jacob in Haarlem. Hij studeerde aan de Rijkskweekschool aan de Koudenhorn (De Bak), woonde aan de Nieuwe Gracht en in de Lange Begijnestraat 29-rd. Ook was hij kind aan huis op de Bakenessergracht 46 bij de bekende Hebraïcus en rabbijn Simon Philips de Vries, de man die zo veel voor Haarlem betekende en in 1944 werd vermoord in Bergen-Belsen.

Aan de hand van een selectie uit De Haan's wonderschone gedichten en passages uit zijn onverbloemde homo-erotische romans *Pijpelijntjes* en *Pathologieën* kun je dit najaar met mij op literaire speurtocht gaan. We kijken door de ogen van Jacob, we zullen ons verbazen over de geheimzinnige lichtinval op

de Bakenessergracht, lopen in de voetsporen van De Haan en zullen fantaseren over plekken die niet helemaal duidelijk zijn zoals een door Jacob beschreven Haarlems Hofje en het 'gruwelijke' huis aan de Koudenhorn dat een grote rol speelt in zijn homo-erotische roman *Pathologieën*. Liefde en haat. Tederheid en cynisme. De in *Pathologieën* voorkomende zachtvaardige personages Johan en de sadistische René zijn één Jacob Israël de Haan, zoals de Nieuwe Gracht zonzonnig maar ook schaduwdeelen kent. Wie De Haan leest en herleest leert zichzelf beter kennen. Haarlem, een stad die, waar De Haan zich ook op de wereld bevond, Rusland, Palestina, Napels, Jeruzalem, Zaandam, Amsterdam of in zijn dromen, een absolute maatstaf voor hem was.

VERLANGEN

Mijn onrust drijft mij. Wat zoude ik weer gaarne Knaap zijn in het lage land langs de Zaan. Of weer in Haarlem, waarboven het Spaarne nu zeker schooner sterren staan.

Een literaire speurtocht daar doe ik graag aan mee. Zit er nog meer in het vat?

Eind december hoop ik samen met textielkunstenaar Soek Zwamborn een expositie te verzorgen. Een queeste 'tussen' woorden en beelden, een ode aan deze ontroerende en ook qua gedachtengoed nog steeds actuele dichter en schrijver. Als je het hebt over hedendaagse toverwoorden

Jacob Israël De Haan gekleed als arabier.

als diversiteit, gelijkheid en inclusie moet je bij Jacob zijn. Zijn libertijnse openlijk homoseksuele gedichten en decadente romans zijn nog steeds controversieel. Wat een kenmerk van grote kunst is. Of zoals Oscar Wilde het zegt: "Diversity of opinion about a work of art shows that the work is new, complex and vital." We kunnen veel opsteken van Jacob en sowieso van de kunsten. Meningsverschillen graag maar laat je pistool of kruisraket thuis. Wees blij dat we niet

Volle bak bij Bilderdijklezing 2014 in de Grote Kerk.

allemaal hetzelfde zijn. Respecteer elkaar en denk niet zwart-wit. Afschuwelijk is het hoe Jodenhaat weer de kop opsteekt en hoe er in kampen wordt gedacht. Iedere Jood wordt gezien als een verlengstuk van de staat Israël en wordt verantwoordelijk gesteld voor de daden van de Israëlische regering. We moeten elkaar niet voortdurend de maat nemen en meer aan introspectie doen. Door Jacob te lezen en herlezen, de mens die eerst zionist was en later anti-zionist, leren wij dat wij allen én uitverkoren én verdorven zijn. Dat is de les van de dichter; dat is de redding of uitweg die de engel of het veelkoppige monster der kunsten ons biedt. Wij zijn allen broeders en zusters, en voor wie nog iets verder kijkt dan zijn neus lang is, begrijpt dat ook de dieren, bomen en planten onze familie zijn.

De uiterst temperamentvolle Jacob weet mij al vanaf mijn studietijd te inspireren. Begin tachtiger jaren had ik les van dichter en De Haan-kenner Leo Ross. Na de colleges werd er stevig ingenomen en we eindigden in onze discussies altijd over Griekenland of over De Haan. Toen ik later van Amsterdam naar Haarlem verhuisde kwam hij me een paar keer opzoeken. We zaten bij Brinkmann of wandelden door het centrum. Bij 'De Bak' of Rijkskweekschool, zo herinner ik mij, werd hij giftig. "Hier begon het anti-joodse gelazer; hier in de schoolkrant." De Haan was in drieërlei opzichten een uitgestotene. Hier op de Rijkskweekschool omdat hij Joods was. Later als dichter en schrijver. Zijn homo-seksueel getinte romans *Pijpelijntjes* (1904) en *Pathologieën* (1908) deden conservatief

Op Valentijnsdag 2024 legden George Moormann, Rick Honings, Ruud Douma en Ton van Kalmthout van Stichting Bilderdijk Haarlem en werkgroep Leiden twee witte rozen op het graf van Willem Bilderdijk.

en zogenaamd progressief Nederland walgen. Met grote gevolgen. De Staten-Generaal namen een wet aan die homoseks met jongeren tot 21 jaar verbod (artikel 248-bis). In thuisland Israël begon de poppenkast opnieuw omdat Jacob, geconfronteerd met de gevolgen van de Joodse vestiging in het door Palestijnen bewoonde Palestina en de ingewikkelde Brits-Joodse- en intern-Joodse verhoudingen, anti-zionist werd. Schandaalauteur en politiek activist avant la lettre Jacob Israël de Haan is op 30 juni 1924 in Jeruzalem vermoord in opdracht van de latere Israëlische president Yitzhak Ben Zvi. Deze was bang dat de Haan op het punt stond om het zionisme te verwoesten. De directe aanleiding voor de moord was een interview dat De Haan had gehad met de koning van Jordanië waarin De Haan verklaarde dat een Arabisch bestuur in Palestina te verkiezen zou zijn boven een Joods bestuur.

De aanslag op De Haan was de eerste politieke moord in Joods Palestina. Je zult begrijpen dat ik juist deze dagen veel aan Jacob denk. Daar komen vast en zeker, in mijn geval, weer 'kindertjes van'. Ik verwacht dat er tijdens de literaire speurtocht dit najaar of de expositie in december een mooi bundeltje ligt met een stuk of wat gedichten van eigen hand, uiteraard als ode aan deze grote moedige dichter en roze pionier.

Maar laat ik besluiten met een 'oproep' van Jacob zelf. ★

KWATRIJNEN

Die na mij komen, lezen mijn kwatrijnen. Zij zullen sidderen, als zij verstaan, Met welk een hartepijnen Ik zingend door het Leven ben gegaan.